

SAVETOVANJE O PROBLEMIMA PRIMENE ZAKONA O KRIVIČNOM POSTUPKU I KRIVIČNO-PRAVNE ZAŠTITE SAMOUPRAVNIH PRAVA I ODGOVORNOSTI NOSILACA SAMOUPRAVNIH FUNKCIJA

Jugoslovensko udruženje za krivično pravo i kriminologiju organizovalo je od 12—16 oktobra 1970. godine u Subotici savetovanje posvećeno dvema osnovnim temama: „Problemi prethodnog krivičnog postupka” i „Krivično-pravna zaštita samoupravnih prava i odgovornosti nosilaca samoupravnih funkcija”.

U okviru prve teme podneto je devet referata, čiji su autori bili: dr. Branko Petrić, dr. Mihailo Aćimović, Miodrag Trifunović, Ilija Jovović, Slavko Mucić, Mihajlo Vasiljević, Miodrag Gavrilović, Lojze Juznar i Kajetin Ahačić. Referate po drugoj temi pripremili su prof. Radomir Lukić, dr. Ljubiša Jovanović, dr. Miroslav Đorđević, Ivan Bele i Boro Ličenoski.

Pokušaćemo da koliko je to moguće kroz jedan prikaz izložimo veoma značajne probleme kojima su učesnici savetovanja poklonili najviše pažnje. Isto tako, ukratko ćemo dati i zaključke koji su doneti u vezi sa referatima i diskusijom po navedenim temama.

I

1. U okviru prve teme zapažen je referat pod nazivom „Sprovođenje u život i problemi primene Novele ZKP-a” podneo je dr. Branko Petrić. Krivični postupak u nas, istaknuto je u referatu, razvija se tako da se sve više proširuju i učvršćuju prava i garantije svih učesnika, a naročito okrivljenog. Poslednja izmena Zakona od 1967. godine učinila je korenitu reformu prethodnog postupka i jedini vid tog stadija postupka-istragu stavila u isključivu nadležnost suda. Cilj ove izmene bio je da se pruži efikasnija zaštita okrivljenom, da se poboljša efikasnost krivičnog postupka i konačno, da se postupak ubrza i skрати njegovo trajanje. Od svega toga, postignuto je samo to da su okrivljenom pružena veća prava.

Efikasnost i brzina krivičnog postupka još nisu postignuti, naročito u opštinskim sudovima gde dužnost istražnih sudija vrše mladi i neiskusni ljudi. Oni istragu najčešće obavljaju kabinetски, bez ulaženja u suštinu stvari, a nisu ni upoznati sa svim elementima koji su potrebni za sprovođenje istrage. Prema mišljenju referenta, ovakvo stanje ukazuje na neopodnu potrebu da se na odgovarajući način reši i pitanje statusa istražnog sudije u okviru suda, tj. da se funkcija istražnog sudije učini stalnom.

Dalje, u referatu je postavljeno pitanje trajanja istrage. Prema sadanjem zakonodavnom rešenju rok istrage nije mičim ograničen. Praktično, istraga može da traje sve do zastarelosti krivičnog dela. Ovo ograničenje nije dosad doneto zbog toga, što se smatra da samo pokretanje istrage nema pravnih posledica. Međutim, okrivljeni to i te kako osecaju. Stoga, dr. Petrić predlaže određivanje jednog realnog roka do koga istraga može trajati. Na ovaj način bi se, prema mišljenju referenta, onemogućilo dugotrajno sprovođenje istrage, koje ima višestruke negativne posledice na ličnost građanina protiv koga se takva istraga sprovođi.

2. Dr. Mihajlo Ačimović, podneo je referat „Procesni položaj i uloga branioca u prethodnom krivičnom postupku”. Referent je naglasio da su braničev procesni položaj i uloga prilagođeni karakteristikama toga stadijuma krivičnog postupka u kome sud treba da postigne ili isključi odgovarajući stepen verovatnoće o tome da je osuđeno lice izvršilo određeno krivično delo.

Braniočev krivično-procesni položaj određen je tako da je branilac stručni pomoćnik okrivljenog, čija prava i dužnosti umnogome zavise od položaja okrivljenog, a usto je branilac posredno i u ograničenoj meri i pomoćnik suda. Braniočeva osnovna uloga da pomaže okrivljenom i posredno sudu ima tri oblika koji se sastoje: u pomoći pri utvrđivanju činjenica, u zaštiti okrivljenog od povreda postupka i u pomoći pri primeni materijalnog prava. Pošto prethodni krivični postupak nema za cilj potpuno dolaženje do objektivne istine, sem alko se ta istina ne sastoji u nepostojanju krivičnog dela, već postizanje verovatnoće o izvršenom krivičnom delu. Braniočeva uloga sastoji se u tome da utiče da se već u prethodnom postupku utvrdi da okrivljeni nije izvršio delo koje mu se stavlja na teret ili da ne postoji ni verovatnoća da je on to delo učinio. Ako takva verovatnoća postoji tada branilac treba da doprinese saznavanju olakšavajućih okolnosti, kao i da priprema takvu proveru činjenica koje će u daljem postupku isključiti verovatnoću ili bar pokazati da ne postoji izvesnost o krivici optuženog.

Zaštita od povreda postupka naročito je značajna u prethodnom postupku, jer se pored ostalih neugodnosti kojima je okrivljeni tada izložen, najčešće već u tom stadijumu postupka određuje pritvor. Pomaganje sudu da u korist okrivljenog pravilno primeni materijalno pravo potrebno je već u prethodnom postupku pošto i tada treba da se ceni da li je delo koje je predmet optužbe krivično delo i da li postoje okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost, a od toga zavise prekid ili nastavak prethodnog krivičnog postupka.

Jedan od najznačajnijih problema koje treba rešiti pri određivanju položaja i uloge branioca u krivičnom postupku jeste uspostavljanje pravnog odnosa između zaštite prava okrivljenog i potrebe postizanja isti-

ne i donošenja pravilne odluke. Po mišljenju referenta, primena Novele Zakona o krivičnom postupku od 1. januara 1968. godine pokazala je da protivljenja ovoj Noveli nisu osnovana. Povećana ovlašćenja odbrane nisu u većoj meri otežala utvrđivanje istine. Prava okrivljenog sada su bolje zaštićena, jer ovu zaštitu ne može pružiti samo istražni sudija koji je psihički usmeren na utvrđivanje krivice okrivljenog. Kontrola pravilnosti prethodnog postupka, koja se vrši u glavnom postupku i u postupku po žalbi, nije dovoljna, jer se greške iz prethodnog postupka kasnije često ne mogu ispraviti. Referent je takođe istakao da odlaganje ispitivanja okrivljenog radi pronalazanja branioca nije stvaralo štetne posledice. Iskrenost okrivljenog u prvim trenucima posle otkrivanja ili lišenja slobode ne ostaje neiskorišćena ni u noveliranom Krivičnom postupku. Prisustvo branioca u prethodnom krivičnom postupku pokazalo se veoma korisnim.

Izmene u Krivičnom postupku nisu pružile neke povećane mogućnosti nedozvoljenog i kažnjivog podučavanja od strane branioca, jer i sada pritvoreni-okrivljeni može sa braniocem razgovarati tek ako je ispitan, a ostale okrivljene branilac je i do sada, u većini slučajeva ako je hteo, mogao da poduči da se netačno brane. Do sada su slučajevi osude branioca zbog krivičnog dela povrede tajnosti isleđenja, pretresa ili rasprave, bili gotovo nepostojeći. Pronalazanje branilaca u periodu posle Novele nije zadavalo onoliko teškoća koliko se pretpostavljalo, pogotovo što je broj advokata osetno porastao. Zbog svih tih i drugih razloga, pokazalo se da strepnje od zloupotrebe (koje bi, zahvaljujući povećanim pravima prema Noveli, mogli da vrše branioci i njihovi branjenici) nisu bile opravdane. Šta više, pridavanje preteranog značaja mogućnostima zloupotreba od strane branioca i njihovih branjenika odvraća pažnju od nezgoda koje bi pričinio otpor onih istražnih sudija koji su nerado primili novine u prethodnom krivičnom postupku.

3. Druga tema savetovanja počela je sa izlaganjem prof. Radomira Lukića. On je govorio o društveno-političkim uzrocima koji uslovljavaju rđavo funkcionisanje odgovornosti nosilaca samoupravnih funkcija. On je ove uzroke podelio na unutrašnje i spoljašnje uzroke.

a) Unutrašnje uzroke sačinjavaju: istovetnost subjekta odgovornosti i subjekta sankcije, društvena svojina, prebacivanje posledica odgovornosti na nadnu organizaciju, samoupravno kažnjavanje i kolektivna odgovornost.

Za svaki sistem ostvarivanja odgovornosti, pa i za naš, nužno su potrebna dva subjekta. Jedan subjekt odgovornosti, a drugi subjekt sankcije. Ukoliko ne postoje ovakva dva subjekta nema ni odgovornosti. A jedan od slučajeva kad nema takva dva subjekta, jeste onda kad dođe do poistovećivanja, tj. kad se oba subjekta spoje u jedan. Takvu situaciju imamo kod samoodgovornosti. Tipičan primer samoodgovornosti je moralna odgovornost koja se najčešće ispoljava u obliku tzv. grize savesti. Ukoliko bi ova odgovornost ispravno funkcionisala onda ne bi bilo potrebe za bilo kojom vrstom društvene odgovornosti. Ali nažalost retki su slučajevi tako savršenog funkcionisanja moralne odgovornosti, pa otud potreba za društvenom odgovornošću.

Društvena odgovornost u sistemu samoupravljanja delimično prelazi u individualnu samoodgovornost; ukoliko dolazi do poistovećivanja sub-

jektu odgovornosti i subjekta sankcije. Do poistovećivanja dolazi zato što samoupravljanje po svojoj unutrašnjoj suštini, po svom „idealnom“ potpuno nazvijenom i savršeno ostvarenom tipu, predstavlja potpuno poistovećivanje ova dva subjekta. U samoupravljanju svi članovi jedne društvene zajednice samostalno upravljaju. Znači, samoupravljači ne odgovaraju ni pred kim drugim, nego pred samim sobom, pa usled toga sami nad sobom treba da primenjuju i sankcije. Dakle, javlja se samo odgovornost koja predstavlja ponicanje odgovornosti. Međutim, da bi ovakva društven odgovornost nastala potrebno je da se odvoje subjekt odgovornosti i subjekt sankcije.

Kod nas to odvajanje nastupa na dva načina. Pored samoupravljanja društva kao celine, postoji i niz drugih, od društva užih zajednica (koje samoupravljaju). Odgovornost u radnim organizacijama jeste jedna takva vrsta odgovornosti, jer one samoupravljaju samim sobom. Tako dolazi do odvajanja subjekta odgovornosti radne organizacije, od subjekta sankcije koje je ili društveno kao celina ili pojedine zajednice (koje su šire od radne organizacije (npr. opština). Na taj način se radna organizacija kao subjekt odgovornosti odvaja od šire zajednice koja je subjekt sankcije. Drugi način odvajanja je obrnut: radna organizacija kao subjekt sankcije odvaja se od uže zajednice ili lica koji su subjekti odgovornosti. Ovo nastupa usled toga, što samoupravljanje unutar radne organizacije nije idealno ostvareno, tj. što svi članovi organizacije ne učestvuju podjednako, odn. neki ne učestvuju nikako, tako da samoupravne funkcije vrše pojedina lica koja su istovremeno i subjekti odgovornosti.

Međutim, sa tim odvajanjem se ne može ići toliko daleko da radne organizacije postanu nešto sasvim odvojeno od društva. Ovo utoliko pre, što bi to značilo ponicanje socijalističkog karaktera, pretvaranje u krajnjoj liniji društvene svojine u privatnu, pa makar ona bila i kolektivna. Još je manje moguće potpuno odvajanje i suprotstavljanje kolektivnih ili individualnih organa radne organizacije koji vrše samoupravne funkcije u radnoj organizaciji. Ovo je prema prof. Lukiću, bitan društveno-politički uzrok gde ni društvo ni radna organizacija ne mogu ići do kraja prema nosiocima samoupravnih funkcija kad ih pozivaju na odgovornost. Više ili manje, oni ih osećaju kao svoje, pa ne mogu samo na njih da primene odgovornost. Zbog toga, sistem odgovornosti nosilaca samoupravnih funkcija ne funkcioniše ispravno, a s druge strane deo odgovornosti koji pada na širu zajednicu ne može da funkcioniše zato što je ona sama istovremeno subjekt sankcije.

Drugi unutrašnji društveno-politički uzrok koji uslovljava rđavo funkcionisanje odgovornosti nosilaca samoupravnih funkcija jeste društvena svojina. U sistemu samoupravljanja društvena svojina je podjednako svojina svih članova društva. Svi je osećaju kao svoju. Međutim, to osećanje sopstvenosti društvene svojine slabije je od privatne i državne svojine. Ovo zbog toga, što je svako oseća kao svoju, ali istovremeno i kao tuđu. Slična situacija je i sa onim delom društvene svojine koja je data na upravljanje radnim organizacijama, mada je ovde osećanje sopstvenosti daleko jače, jer se članovi organizacije osećaju jače pogođenim da štite svoju svojinu protiv ostalih članova društva. U prilog ovakvog shvaćanja prof. Lukić, navodi primer građanske odgovornosti za nastalu štetu. Naime, ako jedna radna organizacija treba da nadoknadi štetu drugoj,

smatra se da je bez većeg značaja, pošto se sve kreće u krugu društvene svojine, tj. društvu je svejedno da li će svojina biti u rukama jedne ili druge organizacije. Usled toga, društvena svojina predstavlja istovremeno i razlog zašto sankcije za njenu povredu ne mogu biti dovoljno jake.

U vezi sa ovim, sledi jedna dalja posledica. Naime, vrlo često se dešava da jedan kolektivni ili individualni organ jedne radne organizacije odgovara za svoj rad kojim je nanio štetu društvu, ali je doneo korist organizaciji i usled toga mora da snosi sankciju, a radna organizacija gleda na sve moguće načine da dâ naknadu svom organu, tako da on ne bude oštećen. A to znači, umesto da odgovara jedan deo organizacije ili pojedinac, odgovara cela radna organizacija. Ni disciplinske kazne nisu dovoljno efikasne, pa se stoga predlaže da bi pored ukora i isključenja iz radne organizacije trebalo uvesti i niz drugih, pre svega novčane kazne.

Sledeći negativni uzrok je kolektivna odgovornost. Kolektivna odgovornost, je po prirodi stvari daleko manje efikasnija od individualne odgovornosti. Prvo zato što je udeo svakog pojedinca, pa prema tome i njegova krivica u samoupravljanju manja, nego u individualnom upravljanju. Drugo, sve je teže primenjivati sankcije ukoliko je veći i broj ljudi koji treba da ih podnesu. I na kraju, pri izricanju sankcija mora se voditi računa da one ne budu suviše oštre, jer suviše velika oštrocina dovodi do nezgodnih posledica. Naime, samoupravljači se uzdržavaju od bilo kakvih odluka, od straha da ne učine prekršaj i uopšte odbijaju da uđu u organe samoupravljanja. Stoga, prof. Lukić, predlaže odgovornost za rad kolektivnog organa srazmerno svom učešću u izvršenju prekršaja koji je formalno prekršaj tog organa.

b) Grupu spoljašnjih uzroka sačinjavaju: dvojnost sistema odgovornosti, tržišna privreda i odgovarajući stav prema društvenoj svojini, rđave posledice oštarih sankcija po društvu, nedostatak uslova za ostvarivanje imovinskih kazni, humanističko-deterministička filozofija, blagost kazni i zaštita uže društvene sredine.

Sa prelaskom na samoupravljanje, politički i državni sistem su osuđeni na iščezavanje. Pojavljuje se drugi sistem društvene odgovornosti — samoupravni sistem, sistem kome treba da pripadne budućnost. Međutim, i tu sada nastaju teškoće. Pojava samoupravnog sistema je jedan od razloga što državni sistem slabo funkcioniše. To zbog toga, što nadležnost između njega i samoupravnog sistema nije dovoljno jasno određena. Drugo, izgleda da nisu dovoljno organizovano preduzete mere za uspešnije razvijanje sistema samoupravne odgovornosti. Tako se javljaju praznine u opštem sistemu odgovornosti, što izaziva niz rđavih posledica. Da bi se to stanje popravilo, prof. Lukić, predlaže delimično ponovno širenje nadležnosti političkog, a naročito državnog sistema odgovornosti, tačnim razgraničenjem nadležnosti ovih sa samoupravnim sistemom i njegovim što bržim organizovanjem.

Dalje, društvo u celini uzeto još uvek nije izgradilo strog moralan stav prema društvenj svojini, što u velikoj meri smanjuje efikasnost sistema odgovornosti.

U oblasti privrede jedina efikasna sankcija je čisto ekonomska: privredna organizacija koja bezuspešno posluje i nanosi štetu društvu trebalo bi da iščezne, odlaskom pod stečaj ili otpuštanjem radnika. Među-

tim, ovakva oštra sankcija postavlja složene socijalne i političke probleme za društvo, tako da ono izbegava njihovu primenu. Na taj način oni (koji namerno i rđavo posluju) ne plaše se ovako oštre i jedino efikasne sankcije: oni znaju da ih društvo neće napustiti, da će im dati pomoć ili naći drugi posao.

U celom svetu, pa i kod nas, u oblasti primene sankcije uopšte, sve više se širi jedna humanističko-deterministička filozofija koja snažno utiče na smanjenje efikasnosti sistema odgovornosti. Iako ova filozofija predviđa izvestan napredak u odnosu na ranija shvatanja, dešava se da ona vrlo često postiže suprotne efekte od onih koje treba da proizvede. Ona naime, kaže prof. Lukić „često znači čovečnost prema zločincu, a nečovečnost prema žrtvi, koja ostaje nezaštićena”. Dalja posledica takve filozofije, jeste i blagost predviđenih kazni. One su često tako blage da izazivaju revolt masa, a isto tako ne mogu da ispunje ni funkciju prevencije, ni funkciju prevaspitanja krivca kako više ne bi vršio prekršaje.

I na kraju, treba dodati vrlo snažnu pojavu zaštite užih društvenih sredina iz koje proizilazi deviza: štiti ti mene pa ću ja kasnije tebe; zatim postojanje mita i drugih pojava, koje takođe predstavljaju sredstva za zaštitu od odgovornosti.

4. Prof. dr. Ljubiša Jovanović podneo je referat „Individualna kaznena odgovornost pojedinca kao nosioca samoupravnih funkcija”. U ovom referatu postavljena su tri osnovna problema i to: a) da li je kaznena odgovornost nosilaca samoupravnih funkcija opravdana i potrebna; b) da li sa uvođenjem ove odgovornosti kazneno pravo treba menjati u njegovoj sistematizaciji, a pre svega, u strukturi pojma subjekta i strukturi i sistematizaciji krivičnih dela i c) da li treba nešto menjati u karakteru krivične odgovornosti i sistemu sankcija.

Razmatrajući prvi problem referent je pošao od društveno-političkih shvatanja o odgovornosti u našem samoupravnom društvu. To zbog toga, što je kaznena odgovornost samo jedan vid, jedan oblik pravne odgovornosti, a ova opet samo jedan vid odn. oblik društvene odgovornosti. U sklopu toga, prof. Jovanović, ukazao je na potrebu i opravdanost ne samo pravne već i kaznene odgovornosti, u domenu samoupravnih odnosa. Ovo naročito zbog toga, što postoji dosta snažan otpor da se uvede pravna, a posebno krivično-pravna odgovornost u oblast samoupravljanja. Međutim, jasno je da na sadašnjoj etapi razvoja samoupravljanja, pravna odgovornost je nužna, jer samoupravljanje još nije potpuno odn. idealno. Ukoliko je nužna pravna odgovornost, onda je nužna i krivična odgovornost i to ne samo da obezbedi vršenje prava, nego da pruži zaštitu i samom samoupravljanju, obezbeđujući opšte interese društvene zajednice od napada koji mogu dolaziti ne samo od pojedinca, i uglavnom sve manje od njih, a sve više od društvenih grupa i radnih zajednica.

Samoupravljanje samo po sebi ne može da isključi postojanje povreda opštih interesa društva i prava pojedinca, nego i samo omogućava rađanje delikata. Samoupravna prava i ovlašćenja mogu se prekoračiti i zloupotrebiti kako protiv prava i interesa pojedinca, grupa i radne zajednice, tako i protiv prava cele društvene zajednice. Ovo poslednje sve više dolazi do izražaja. To je upravo i razlog zašto kaznena odgovornost mora postojati i pored svih primedaba koje se protiv nje ističu. Ali njeno po-

stojanje je opravdano samo u onim slučajevima gde drugi oblici odgovornosti nisu dovoljno efikasni da suzbiju štetna i opasna ponašanja pojedinaca, samoupravnih organa i zajednica. A ako je tačno da uvođenje kaznene odgovornosti predstavlja neophodnost za funkcionisanje celog sistema odgovornosti u samoupravnom društvu, onda ona mora da obuhvati sve aktore samoupravnog procesa, tj. i pojedince kao članove kolektivnih organa samoupravljanja, i inokosne i kolektivne organe samoupravljanja i nosioce samoupravnih funkcija.

Osnov za odgovornost nosioca samoupravnih funkcija je dvojake prirode. S jedne strane, oni imaju široka prava i ovlašćenja u domenu donošenja, kontroli i sprovođenju odluka kolektivnih organa, odn. obavljanju poslova, te ista mogu prekoračiti ili zloupotrebiti tj. vršiti na štetu društva, radnih organizacija ili pojedinaca. S druge strane, služeći se autoritetom samo položaja, oni su u mogućnosti da vrše medozvoljeni uticaj na članove kolektivnog organa odlučivanja u vezi sa donošenjem odluka ili na članove radne zajednice u pogledu izvršavanja ovih odluka.

U razmatranju drugog problema referent je zauzeo pozitivan stav, predlažući uvođenje jednog novog subjekta kao izvršioca krivičnog dela. Uvođenjem novog subjekta tj. nosioca samoupravne funkcije dobili bismo tri posebne kategorije subjekata koji liče na tri kruga koji se međusobno seku i delimično preklapaju. Stoga, da bi se ovo izbeglo potrebno je da se izvrši pojmovno razgraničenje svih ovih subjekata i tačno odredi domen njihove kažnjivosti.

U opširnijem razmatranju ovog problema, prof. Jovanović, došao je do zaključka da uvođenje nosilaca samoupravne funkcije u red subjekata krivičnog prava kao izvršioca dela, nužno mora da dovede do ograničenja obima odgovornosti službenog pa delimično i ovlašćenog lica. To pak znači, da mora doći i do izmene u sistematizaciji krivičnih dela. Ovo je nužno zbog toga što se državne funkcije sve više pretvaraju u društvene samoupravne poslove, a time i službeni odnos gubi hijerarhijski karakter i pretvara se u samoupravno odlučivanje i dogovaranje. Otuda i potreba da se razmotri dalja mogućnost postojanja pojma službenog lica u krivičnom pravu, pošto je ono sve manje nosilac odn. vršilac državne vlasti, a sve više vršilac određenih upravno-tehničkih poslova. Ova promena mora dovesti i do sužavanja obima odgovornosti službenog lica. Stoga, prema mišljenju referenta, glavu krivičnih dela protiv službene dužnosti treba suziti ili čak ukinuti. U smislu sadašnjeg nazvoja, čitav niz krivičnih dela iz ove glave mogao bi se preformulisati i preneti u druge glave. Tako bi krivična dela iz čl. 318a, 318, 319, 322, 323, 324, 325 i 326 KZ mogla biti svrstana u glavu krivičnih dela protiv privrede. Krivična dela iz čl. 315, 316 i 321 KZ mogla bi da budu svrstana u glavu krivičnih dela protiv pravosuđa. Krivično delo iz čl. 320 KZ moglo bi biti ukinuto. Ovo zbog toga, što je odavanje tajne zaštićeno još sa četiri inkriminacije (čl. 105, 105a, 218 i 348 KZ) i što se primena čl. 218 KZ sve više širi, upravo na račun čl. 320 KZ. Druga solucija je da se sva krivična dela odavanja tajne koncentrišu u jednu posebnu glavu. Ako bi se tako postupilo, onda bi se glava krivičnih dela protiv službene dužnosti svela na krivična dela iz čl. 314, 314a i 317 KZ. Međutim, baš ova krivična dela sve više danas vrše nosioci samoupravnih funkcija.

Stoga bi prema mišljenju prof. Jovanovića, nosioci samoupravnih i javnih funkcija trebalo da odgovaraju za dve grupe krivičnih dela i to: za krivična dela protiv privrede, uporedo sa ovlašćenim licem, i za krivična dela koja bi se mogla nazvati krivičnim delima protiv zakonitog vršenja samoupravne ili javne funkcije odn. protiv zloupotrebe samoupravnih i javnih funkcija, gde bi došla sledeći krivična dela: zloupotreba službenog položaja, funkcije ili ovlašćenja; zloupotreba samoupravnog položaja, funkcije ili ovlašćenja iz koristoljublja; nesavesno vršenje samoupravne funkcije ili ovlašćenja; uzurpiranje samoupravnih ovlašćenja i eventualno korupcija, gde bi bili obuhvaćeni svi vidovi podmićivanja i međusobnih činjenja usluga na račun društva.

Posebnu pažnju referent je posvetio odvajanju pojmova ovlašćenog lica i nosioca odn. vršioca samoupravne funkcije. Ovaj pojam bi obuhvatio sva ona izborna lica koja u društveno-političkom smislu rukovode radom radne zajednice odn. radom njenih sastavnih delova ili nadom kolektivnih organa upravljanja i predstavljaju radnu zajednicu ili njene kolektivne organe upravljanja.

Najzad, razmatrajući treći problem, prof. Jovanović je zauzeo stanoviše da bi subjektivna odgovornost trebala biti osnov kažnjivosti, ne negirajući time i činjenicu da se objektivna odgovornost u nekim oblastima sve više nameće kao nužnost.

Što se tiče krivičnih sankcija, prof. Jovanović smatra da bi one morale biti obogaćene i to posebno kroz preventivne i zaštitne mere. A to znači povećati ulogu javnih tužilaca i organa unutrašnjih poslova u nadzoru nad primenom unutrašnje i spoljne kontrole u radnim organizacijama. S druge strane, trebalo bi kao vrstu mere bezbednosti uvesti i zabranu vršenja izborne funkcije za određeni period.

5. Prof. Miroslav Đorđević, govorio je o krivičnoj odgovornosti pravnih lica u našem pravu, izlažući pri tome sva mišljenja i argumente koji idu u prilog ili protiv ove odgovornosti. U pogledu krivične odgovornosti pravnih lica, referent izlaže sve teorijske argumente za i protiv shvatanja da pravno lice može da bude izvršilac krivičnog dela. Pravna lica u našem društvu, po mišljenju referenta, se moraju smatrati kao realnost, jer ona delaju, imaju svoje zadatke, nosioci su određenih prava i obaveza i kao takva predstavljaju posebne pravne subjekte. Po mišljenju referenta, pravno lice bi moglo biti krivično odgovorno. U našem pravu se ne može prihvatiti shvatanje, da se kažnjavanjem pravnog lica u stvari kažnjava društvo, jer iznosi naplaćenih kazni idu u korist fondova društvene zajednice. Neprihvatljivo je takođe i shvatanje da se kažnjavanjem pravnog lica kažnjavaju članovi radne organizacije, jer u našem samoupravnom sistemu samoupravna prava radnih ljudi u radnoj organizaciji omogućuju im da saznaju o poslovanju pravnog lica i na ovo utiču.

Protiv krivične odgovornosti pravnih lica može se istaći prigovor, da je ova odgovornost u našem krivičnom pravu uvedena samo zato da bi se pojednostavio i olakšao nad organa u pogledu krivičnog gonjenja i kažnjavanja. Međutim, ovaj prigovor je neprihvatljiv iz više razloga. Prvo, što bi vođenje krivičnog postupka protiv velikog broja ljudi i raspodela odgovornosti na veliki broj lica koja su doprinela deliktu, bilo krajnje neekonomično i neefikasno, a to bi imalo za posledicu ne samo slabljenje represije, već i stimulaciju kriminaliteta. Drugo, optuživanje velikog bro-

ja lica za jedan učinjen privredni delikt rasplinuo bi krivičnu odgovornost, a to bi uslovalo i izricanje blagih kazni za svakog pojedinca. Stoga, prof. Đorđević dobro primećuje kada kaže „da kažnjavanje pravnog lica ima u ovom smislu tu prednost, što omogućava da se izrekne relativno teška kazna, srazmerno težini dela, a pojedinci relativno slabo osete, srazmerno doprinosu koji su u ostvarivanju delikta imali, pri čemu ovakva kazna u odnosu na pravno lice, prema kome se ona u stvari i izriče, pojavljuje kao adekvatna sankcija za delo koje je ostvarena.”

Primerda da krivična odgovornost pravnih lica ne odgovara našem socijalističkom pravu, s obzirom da je to tvorevina buržoaskog poretka, ne može se prihvatiti. Ovo zbog toga, što krivična odgovornost pravnih lica nije pre svega ustanova buržoaskog prava, jer ista je postojala i u ranijim društveno-ekonomskim formacijama. Drugo, nije bitno poreklo ove ustanove, već to da li je ona korisna i opravdana u današnjim uslovima pa ako jeste, onda je treba i usvojiti.

U referatu se takođe razmatraju različita shvatanja o pravnom osnovu odgovornosti pravnih lica za privredne delikte. Po jednim, pravna lica ne mogu da budu krivično odgovorna, jer nemaju psihičke odnose potrebne za vinost, pa pristalice ovog shvatanja negiraju krivičnu odgovornost pravnih lica. Pristalice krivične odgovornosti pravnih lica ukazuju na to da krivična odgovornost pravnih lica nije lišena subjektivnih elemenata, bilo usled toga što se vinost pravnog lica može izvesti iz vinosti njegovog predstavnika koji je preuzeo radnju, bilo što se smatra da pravno lice ima svoju volju te da može da ostvari psihičke odnose potrebne za postojanje subjektivne krivične odgovornosti. Stoga, može se konstatovati da je pretežnije zastupljeno shvatanje da ta odgovornost u osnovi treba da bude subjektivna. Istovremeno se ističe da ona ne može da bude ista kao i kod fizičkih lica, jer se psihički odnosi pravnih lica ne manifestuju u istim oblicima vinost kao i kod fizičkih lica. Prof. Đorđević smatra da rešenje koje je usvojeno u Zakonu o privrednim prestupima, prema kome se utvrđivanje subjektivnih elemenata ne pojavljuje kao uslov za odgovornost pravnog lica, nesumnjivo je posledica bojazni da bi teškoće njegovog utvrđivanja veoma otežale, a često i onemogućile utvrđivanje odgovornosti pravnih lica za privredne prestupe.

Na osnovu svega izloženog referent čini sledeće predloge:

Prvo, da se pri određivanju pojedinih inkriminacija privrednih prestupa uzmu u obzir samo one nedozvoljene aktivnosti pravnih lica za koje je očigledno da su izraz volje ili nemoralnosti pravnog lica kao celine i o kojima su članovi radne organizacije imali ili bar mogla da imaju izvesnu predstavu, a da se protivpravne radnje odgovornih lica koje su po svojoj prirodi izvan domašaja saznanja ili kontrole radne organizacije i njenih kolektivnih organa upravljanja, predvide kao delikti onih lica koja ih preduzimaju.

Drugo, da se isključi odgovornost pravnog lica ako se u postupku dokazuje da se iz opravdanih razloga od strane pravnog lica, njegovih kolektivnih organa i odgovornih lica i predstavnika nije moglo da predvidi da može doći do izvršenja privrednog prestupa koji je učinjen.

I najzad, da se isključi odgovornost pravnog lica u onim slučajevima kada je njegov predstavnik delovao u stanju neuračunljivosti, a pravno lice i njegovi organi iz opravdanih razloga nisu mogli da predvide nastajanje takve situacije.

II.

Na bazi ideja, predloga, sugestija i mišljenja iznetih u referatima i diskusiji, na kraju savetovanja usvojeni su sledeći zaključci:

U okviru prve teme:

1. Opšta je konstatacija svih učesnika savetovanja da je Novela ZKP-a u praksi dobro prihvaćena, i da je njena primena u toku tri godine opravdala svoje postojanje.

2. Savetovanje je ukazalo na potrebu za doslednim i potpunim menjanjem kao i usavršavanjem metodologije rada i postupanja organa koji učestvuju u krivičnom postupku.

3. Neophodno je činiti dalje napore na usaglašavanju međuljudskih odnosa između organa unutrašnjih poslova, sudova, javnih tužilaštva i dr. organa koji učestvuju u postupku koje prethodi započinjanju krivičnog postupka kao i prethodnom krivičnom postupku. Neka od ovih pitanja treba bliže odrediti u zakonu. Tako na pr.:

— uviđaj nije jasno definisan, što dovodi do dilema i različitog postupanja u praksi;

— na savetovanju su došla do izražaja suprotna mišljenja o tome koju procesnu vrednost treba da imaju beleške organa unutrašnjih poslova.

4. Postojeći instituti i rešenja u datoj Noveli ZKP-a u praksi su se pokazala kao adekvatni i efikasni, pa se stoga predlaže dovođenje prakse u sklad sa zakonom.

5. Potrebna je stalna brigada društva kako u rešavanju materijalnih i kadrovskih problema, tako i boljoj tehničkoj opremljenosti službe otkrivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca.

6. Više učiniti na stručnom osposobljavanju stručnih kadrova.

7. Neophodno je da svi organi koji učestvuju u prethodnom krivičnom postupku pravilno usmeravaju i izvršavaju svoje dužnosti, jer samo tako mogu opravdati svoje postojanje.

8. U istrazi treba prikupiti samo one dokaze i podatke koji su neophodno potrebni da bi se moglo pravilno odlučiti da li će se podići optužnica ili obustaviti krivični postupak.

9. Svestranije i temeljnije ispitati uzroke srazmerno velikog broja obustave krivičnog postupka posle sprovođenja istrage kako bi se sačuvala socijalistička zakonitost.

10. Položaj i ulogu branioca u prethodnom krivičnom postupku treba ubuduće i dalje proširivati.

11. Posebno se ističe značaj saradnje javnog tužilaštva i njihovi kontakti sa organima unutrašnjih poslova, inspekcijama i drugim organima otkrivanja, kao i njihova međusobna saradnja na otkrivanju krivičnih

dela i gonjenju njihovih izvršilaca, obaveštavanju društveno-političkih zajednica i organa samoupravljanja o uočenim nepravilnostima i nezakonitostima, što će doprineti i preventivnom delovanju na sprečavanje i suzbijanju kriminaliteta i društveno negativnih pojava.

Zaključci po drugoj temi:

Problem odgovornosti, a posebno kaznene odgovornosti u našem društvu koje izgrađuje demokratski samoupravni sistem društvenog uređenja nesumnjivo postoji i zaslužuje naročitu pažnju celokupnog društva, a posebno članova Jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju.

Taj problem je toliko intenzivan da se može govoriti o izvesnoj krizi kako u normativnoj regulaciji, tako i u funkcionisanju te odgovornosti. Uzroci te krize su različiti, ali naporima svih u pravcu savesnog obavljanja društvenih dužnosti, mogu se u znatnoj meri otkloniti.

Postoji opšta saglasnost da i u samoupravnom društvu odgovornost pojedinaca i radnih kolektiva mora postojati u raznim oblicima, pa i pojačana pogodnim sankcijama kao prinudnim merama, kako bi se postepeno što više razvijala samoodgovornost zasnovana na društvenoj svesti i moralu građana kao samoupravljača, što bi u perspektivi dovelo do sve većeg sužavanja državne prinude.

Na savetovanju je dalje došla do izražaja saglasnost da krivična odgovornost za društveno opasne delatnosti unutar radnih zajednica treba da ostane individualna i pojedinačna, uključujući tu i odgovornost za doprinos donošenju odluka kolektivnih organa kojima se ostvaruje krivično delo. U vezi s tim treba preispitati sadašnje pojmove službenog i odgovornog lica iz Krivičnog zakonika.

Smatra se da je kaznena odgovornost pravnih lica za privredne prestepe i prekršaje do sada opravdala svoje postojanje delujući pozitivno na povećanje discipline i poštovanja zakonitosti u radu pravnih lica. Stoga bi trebalo i dalje zadržati ovu odgovornost, s tim što bi u predstojećoj reviziji kaznenog zakonodavstva trebalo nastojati da se usavrše propisi i mehanizam ove odgovornosti u skladu sa savremenim potrebama našeg društva i postignutim stepenom razvoja samoupravljanja u našoj zemlji. Posebno bi u tom smislu, trebalo izvršiti preispitivanje postojećih brojnih inkriminacija delikata za koje odgovaraju pravna lica kao i preispitivanje uslova potrebnih za ovu odgovornost.

Unutar radnih kolektiva potrebno je u većoj meri razvijati odgovornost za povrede radnih dužnosti i proširiti registar mogućih sankcija jer je sadašnji registar očito preuzak i za to nedovoljan.

Konstatovano je da je za sprečavanje napada na samoupravljanje kao sistem i za suzbijanje kršenja samoupravnih prava dominantnije preduzimanje mera u pravcu jačanja sistema društvene samozaštite, ali da se tome može doprineti i efikasnijom kaznenom represijom. S tim u vezi treba preispitati i precizirati elemente inkriminacije krivičnog dela povreda prava samoupravljanja iz čl. 160a KZ.

Takođe treba preispitati i međusobno uskladiti razne kaznenopravne propise kojima se štite pojedini oblici samoupravnih prava.

Vidoje Miladinović,
asistent

